

Date: 7th October-2026

XALQARO SHARTNOMALARNI TALQIN QILISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Ubaydullayev Hojiakbar Fayzullo o'g'li
Gmail: ubaydullayevhojiakbar790@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi xalqaro shartnomalarni talqin qilishda taraflarning keyingi kelishuvi va amaliyotining huquqiy ahamiyati tahlil qilinadi. 1969-yilgi Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi Vena konvensiyasining xalqaro shartnomalarni talqin qilishga doir tegishli qoidalar hamda xalqaro sud amaliyoti asosida keyingi kelishuv va amaliyotni aniqlash mezonlari, ularning talqin jarayoniga ta'siri va huquqiy chegaralari yoritiladi. Shuningdek, ushbu vositalarni shartnoma mazmunini aniqlash bilan uning qoidalarini o'zgartirishdan farqlashga doir xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: xalqaro shartnoma, shartnomani talqin qilish, Vena konvensiyasi, keyingi kelishuv, keyingi amaliyot, taraflarning roziligi, xalqaro sud amaliyoti, xalqaro huquq.

Abstract. This thesis examines the legal significance of subsequent agreements and subsequent practice in the interpretation of international treaties. It analyzes the relevant provisions of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties and international judicial practice, focusing on the criteria for identifying subsequent agreements and practice, their influence on treaty interpretation, and their legal limits. It also distinguishes the interpretation of treaty provisions from their subsequent modification.

Keywords: international treaties, treaty interpretation, Vienna Convention, subsequent agreement, subsequent practice, consent of the parties, international judicial practice, international law.

Аннотация. В тезисе анализируется правовое значение последующих соглашений и последующей практики сторон при толковании международных договоров. На основе соответствующих положений Венской конвенции о праве международных договоров 1969 года и международной судебной практики рассматриваются критерии определения последующих соглашений и практики, их влияние на толкование договоров и правовые пределы их применения. Отдельное внимание уделяется разграничению толкования договорных положений и их последующего изменения.

Ключевые слова: международные договоры, толкование договоров, Венская конвенция, последующее соглашение, последующая практика, согласие сторон, международная судебная практика, международное право.

KIRISH

Xalqaro shartnomalar davlatlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga solish va xalqaro majburiyatlarning mazmunini belgilashning asosiy vositalaridan biridir. Biroq shartnoma qoidalarining mazmuni har doim ham faqat uning matnini o'rganish orqali to'liq aniqlanmaydi. Shartnoma tuzilganidan keyin taraflar o'rtasida yuzaga keladigan kelishuvlar

Date: 7th October-2026

va uni qo'llash jarayonida shakllanadigan amaliyot ayrim qoidalarining qanday tushunilishi va bajarilishini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, har qanday keyingi xatti-harakatni taraflarning shartnoma talqini bo'yicha umumiy pozitsiyasi sifatida baholash mumkin emas. Bunday holatlarda taraflarning roziligini aniqlash, tegishli amaliyotning huquqiy ahamiyatini belgilash va talqin bilan shartnomani o'zgartirish o'rtasidagi chegarani saqlash masalalari dolzarb hisoblanadi. Shu sababli mazkur tadqiqotning maqsadi xalqaro shartnomalarni talqin qilishda keyingi kelishuv va amaliyotning o'rnini, ularni baholash mezonlarini hamda qo'llash chegaralarini xalqaro-huquqiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM. Xalqaro shartnomalarni talqin qilishda keyingi kelishuv va amaliyotning huquqiy asoslari

Xalqaro shartnomalarni talqin qilishda taraflarning keyingi kelishuvi va amaliyotiga murojaat etishning huquqiy asosi 1969-yilgi Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi Vena konvensiyasining 31-moddasi 3-qismida mustahkamlangan. Mazkur moddaning "a" bandi shartnomani talqin qilish yoki uning qoidalarini qo'llash yuzasidan taraflar o'rtasida keyinchalik erishilgan har qanday kelishuvni, "b" bandi esa shartnomani qo'llash jarayonida shakllangan va taraflarning uning talqini bo'yicha kelishuvini namoyon etuvchi keyingi amaliyotni hisobga olishni nazarda tutadi⁸. Ushbu ikki tartib o'zaro bog'liq bo'lsada, ularning huquqiy mezonlari farqlanadi. Keyingi kelishuv taraflarning shartnoma mazmuni yuzasidan bildirgan umumiy pozitsiyasiga asoslansa, keyingi amaliyotda bunday kelishuv shartnomani qo'llash davomida namoyon bo'lishi kerak. Shu bois davlatning muayyan xatti-harakati yoki shartnomani bir martalik qo'llashi o'z-o'zidan barcha taraflar tomonidan tan olingan talqin mavjudligini anglatmaydi⁹. Ushbu farq Xalqaro huquq komissiyasining 2018-yilda qabul qilingan "**Xalqaro shartnomalarni talqin qilishda keyingi kelishuv va keyingi amaliyotga oid xulosalari**" da ham batafsil yoritilgan bo'lib, komissiya talqin uchun ahamiyatli amaliyotni aniqlashda taraflarning shartnoma talqini yuzasidan muayyan pozitsiyani ega yoki ega emasligini tekshirish zarurligini ta'kidlaydi¹⁰. Demak, keyingi kelishuv va amaliyotning huquqiy qiymati faqat vaqt jihatidan shartnoma tuzilganidan keyin yuzaga kelganiga emas, balki ularning taraflar irodasini qay darajada ifodalashi va shartnoma talqini bilan qanday bog'liqligiga qarab belgilanadi. Aynan shu mezon mazkur vositalardan shartnoma mazmunini aniqlashtirishda foydalanish bilan uning dastlabki shartlarini o'zgartirib yuborish o'rtasidagi chegarani belgilashga xizmat qiladi.

Xalqaro sud amaliyotida keyingi kelishuv va amaliyotning qo'llanilishi

Keyingi kelishuv va amaliyotning huquqiy ahamiyatini aniqlashda xalqaro sud amaliyoti muhim mezonlarni shakllantirgan. Xususan, Xalqaro sudning "**Kasikili va Sedudu oroli**" (*Botsvana va Namibia*) ishi bo'yicha 1999-yilgi qarorida 1890-yilgi shartnoma

⁸Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969, Article 31(3)(a)-(b). p 331. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

⁹ International Law Commission, Draft Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to the Interpretation of Treaties, with Commentaries (2018), Conclusions 4-6. <https://legal.un.org/ilc/reports/2018/english/chp4.pdf>

¹⁰ International Law Commission, Draft Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to the Interpretation of Treaties, with Commentaries (2018), Conclusions 6-7. <https://legal.un.org/ilc/reports/2018/english/chp4.pdf>

Date: 7th October-2026

tarafklarining tarixiy xatti-harakatlari batafsil o'rganilgan bo'lsada, Sud ushbu holatlar shartnomani talqin qilish yoki uning qoidalarini qo'llash yuzasidan taraflar o'rtasida kelishuv mavjudligini isbotlamaydi, degan xulosaga kelgan. Shu bilan birga, Sud mazkur faktlarni shartnoma matnining odatiy ma'nosini aniqlashda yordam beruvchi dalillar sifatida ham baholagan¹¹. Bu holat keyingi amaliyotning huquqiy ahamiyati uning mavjudligi bilangina emas, balki taraflarning umumiy talqin pozitsiyasini qay darajada namoyon etishi bilan belgilanishini ko'rsatadi.

Mazkur mezon 2014-yilda ko'rib chiqilgan *"Antarktidadagi kit ovlash ishi"* da (*Avstraliya va Yangi Zelandiya Yaponiyaga qarshi*) ham yaqqol ko'rinadi. Ushbu nizoda Avstraliya va Yangi Zelandiya Xalqaro kit ovlash komissiyasi tomonidan qabul qilingan ayrim rezolyutsiya va tavsiyalarga tayanib, 1946-yilgi Konvensiyada ilmiy tadqiqot maqsadida kit ovlashga ruxsat beruvchi qoidani torroq talqin qilish lozimligini ta'kidlagan. Biroq Xalqaro sud mazkur hujjatlarning barchasi Konvensiya taraflari tomonidan birdek qo'llab-quvvatlanmaganini hisobga olib, ularni shartnomani talqin qilish yuzasidan umumiy kelishuv mavjudligini tasdiqlovchi dalil sifatida qabul qilmagan. Sudning yondashuviga ko'ra, xalqaro tashkilot doirasida qabul qilingan rezolyutsiya yoki tavsiyalar o'z-o'zidan shartnoma taraflarining umumiy huquqiy qarashini ifodalamaydi. Buning uchun davlatlarning ushbu hujjatlarga munosabati va ularning shartnoma qoidalarini tushunish bilan bog'liqligi ham e'tiborga olinishi kerak¹². Mazkur ishda 1969-yilgi Vena konvensiyasining 31-moddasi 3-qismi "a" va "b" bandlarini qo'llashda muhim ahamiyatga ega. Konvensiyaning mazkur bandlariga ko'ra, shartnoma tuzilganidan keyin yuzaga kelgan har qanday kelishuv yoki davlatlarning xatti-harakatlari uning talqiniga avtomatik ravishda asos bo'la olmaydi. Bunday kelishuv taraflarning shartnomani talqin qilish yoki uning qoidalarini qo'llash bo'yicha umumiy fikrini ifodalashi, keyingi amaliyot esa taraflar o'rtasida shartnoma mazmunini tushunish yuzasidan kelishuv mavjudligini ko'rsatishi lozim. Shu sababli davlatlarning alohida qarori yoki bir martalik xatti-harakatini barcha taraflar tan olgan talqin sifatida baholash uchun yetarli asosga ega bo'lmaydi.

Keyingi kelishuv va amaliyotni baholash mezonlari hamda ularning huquqiy chegaralari

Xalqaro shartnomalarni talqin qilishda keyingi kelishuv va amaliyotdan foydalanish bilan bog'liq asosiy muammolardan biri davlatlarning muayyan xatti-harakatlari barcha shartnoma taraflarining umumiy pozitsiyasini ifodalashi to'g'risidagi masalani aniqlashdir. Ayrim hollarda davlatlar shartnoma qoidalarini turlicha qo'llashi, muayyan vaziyatga nisbatan o'ziga xos yondashuvni tanlashi yoki boshqa taraflarning harakatlariga nisbatan sukut saqlashi mumkin. Biroq bunday holatlarning o'ziyiq shartnomaning muayyan talqini yuzasidan umumiy kelishuv mavjudligini anglatmaydi. Shu sababli keyingi amaliyotni baholashda davlatlarning xatti-harakatlari bilan bir qatorda, ularning bayonotlari, rasmiy hujjatlari va mazkur harakatlarga bildirgan munosabatlarini ham o'rganish lozim. Bu

¹¹ International Court of Justice, Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment, 13 December 1999, I.C.J. Reports 1999, paras. 79–80. <https://www.icj-cij.org/node/103173>

¹² International Court of Justice, Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan: New Zealand intervening), Judgment, 31 March 2014, para. 83. <https://www.icj-cij.org/node/103213>

Date: 7th October-2026

yondashuv tasodifiy yoki alohida harakatlarni barcha taraflar tomonidan tan olingan huquqiy pozitsiya sifatida noto'g'ri baholashning oldini oladi.

Yana bir muhim masala shartnomani talqin qilish bilan uning qoidalarini o'zgartirish o'rtasidagi chegarani belgilashdan iborat. Keyingi kelishuv va amaliyot, avvalo, shartnoma qoidalarining mazmunini aniqlashga xizmat qiladi. Biroq ularga tayanib, shartnomaning dastlabki mazmunidan kelib chiqmaydigan yangi majburiyatlarni belgilash yoki mavjud majburiyatlarni bekor qilish mumkinligi haqidagi xulosaga shoshilmaslik kerak. Agar taraflar shartnoma shartlarini o'zgartirishni ko'zlagan bo'lsa, bunday o'zgarish xalqaro huquqda belgilangan tegishli tartib va talablar asosida amalga oshirilishi lozim. Xususan, 1969-yilgi Vena konvensiyasining 39-moddasi shartnomani taraflarning kelishuvi bilan o'zgartirish mumkinligini belgilaydi¹³. Demak, keyingi kelishuv va amaliyotning huquqiy ahamiyatini aniqlashda nafaqat taraflarning umumiy irodasi, balki ularning harakatlari shartnomani tushuntirishga qaratilganmi yoki uni o'zgartirishni nazarda tutadimi, degan masala ham e'tiborga olinishi zarur.

XULOSA. Xalqaro shartnomalarni talqin qilishda keyingi kelishuv va amaliyot shartnoma taraflarining uning qoidalarini qanday tushunishi va qo'llashini aniqlashga yordam beruvchi muhim huquqiy vositalardir. Biroq ularning ahamiyati faqat shartnoma tuzilganidan keyin yuzaga kelganligi bilan belgilanmaydi. Bunda taraflarning umumiy pozitsiyasi qay darajada namoyon bo'lgani, tegishli harakatlarning shartnoma talqini bilan bog'liqligi va ularni tasdiqlovchi dalillarning yetarliligi muhim hisoblanadi. Xalqaro sud amaliyoti ham har qanday keyingi xatti-harakatni taraflar kelishuvining isboti sifatida qabul qilish mumkin emasligini ko'rsatadi. Shu bois mazkur vositalarni qo'llashda davlatlar roziligini asosli baholash, shartnoma qoidalarining mazmunini aniqlash bilan ularni o'zgartirishni farqlash hamda Vena konvensiyasida belgilangan talqin qoidalariga izchil rioya qilish zarur. Bunday yondashuv xalqaro shartnomalarning barqarorligini ta'minlash va ularni vijdonan bajarish tamoyilini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969, Article 31(3)(a)-(b). p 331. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
2. International Law Commission, Draft Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to the Interpretation of Treaties, with Commentaries (2018), Conclusions 4–6. <https://legal.un.org/ilc/reports/2018/english/chp4.pdf>
3. International Law Commission, Draft Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to the Interpretation of Treaties, with Commentaries (2018), Conclusions 6–7. <https://legal.un.org/ilc/reports/2018/english/chp4.pdf>

¹³ Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969, Article 39. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

Date: 7th October-2026

4. International Court of Justice, Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment, 13 December 1999, I.C.J. Reports 1999, paras. 79–80. <https://www.icj-cij.org/node/103173>

5. International Court of Justice, Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan: New Zealand intervening), Judgment, 31 March 2014, para. 83. <https://www.icj-cij.org/node/103213>

6. Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969, Article 39. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

